

الحمد لله رب العالمين

جامعة المصطفى العالمية

مدرسه عالی امام خمینی

پایان نامه کارشناسی ارشد
گروه: علوم قرآن و حدیث
گرایش: تفسیر و علوم قرآن

عنوان: غیبت امام عصر در منظر فریقین
از دیدگاه قرآن و سنت

استاد راهنما

حضرت حجت الاسلام و المسلمین آقای پورسیدآقای (زیدعزه)

استاد مشاور

حضرت حجت الاسلام و المسلمین آقای رستم نژاد (زیدعزه)

طلبه

سید بهادر علی زیدی

ماه / سال

اردیبهشت ۱۳۸۸

مشخصات پایان نامه:

نام طلبه: سید بهادر علی نام خانوادگی: زیدی کد تحصیلی: ۱۲۵۴۲۶
رشته تحصیلی: علوم قرآن گرایش: تفسیر محل تحصیل: مدرسه عالی امام خمینی
عنوان پایان نامه: غیبت امام عصر در منظر فریقین از دیدگاه قرآن و سنت استاد راهنما: حجت الاسلام والمسلمین پورسیدآقایی
استاد مشاور: حجت الاسلام والمسلمین رستم نژاد تاریخ دفاع:

کلیدواژه‌ها

غیبت، حضور، امامت، انتظار، فریقین، مهدویت.

تعداد منابع: ۱۵۰

تذکره ۱: چکیده باید حداکثر ۳۰۰ کلمه و حاوی مطالب زیر باشد:

۱. مسئله تحقیق ۲. مجموع یافته‌ها ۳. پیشنهادات تحقیق

تذکره ۲: امضای اساتید راهنما و مشاور در پایان چکیده الزامی است.

متن چکیده:

در این پایان‌نامه دیدگاه شیعه و سنی درباره غیبت امام عصر از منظر قرآن و سنت مورد بررسی قرار گرفته و حتی‌الامکان از منابع معتبر شیعه و سنی استفاده شده است.

در بخش اول به مفهوم‌شناسی غیبت پرداخته شده است. ابتدا معنای لغوی و نظرات لغویین را مطرح و سپس معنا و مفهوم اصطلاحی غیبت را بیان نموده‌ایم. جایگاه ایمان به غیبت امام عصر نزد شیعه و سنی بحثی دیگر است که آن را تحلیل نموده و در ادامه، اقوال علمای شیعی و سنی درباره ولادت امام و سپس دیدگاه کلی علمای اسلام درباره غیبت امام عصر را مطرح کرده‌ایم و در انتها نتیجه این دیدگاه‌ها را بیان نموده‌ایم.

بخش دوم به بحث درباره اثبات غیبت امام عصر اختصاص دارد. در فصل اول به امکان اصل غیبت و در فصل دوم به اثبات غیبت امام عصر پرداخته شده است. در بحث امکان اصل غیبت به آیات قرآن کریم و روایات معصومین استدلال کرده‌ایم؛ ابتدا آیاتی که امکان غیبت از آنها استفاده می‌شود و سپس آیاتی که بر غیبت انبیا و اولیا دلالت دارند را بیان کرده‌ایم. در بحث روایات نیز به ذکر احادیثی که راجع به غیبت انبیای الهی است پرداخته‌ایم.

در فصل دوم نیز به دو دسته از آیات و روایات استناد شده است: دسته اول آیات بر وجود امام عصر دلالت دارند و دسته دوم آیاتی هستند که به غیبت امام عصر تأویل یا تفسیر شده‌اند. در بحث روایی نیز ابتدا احادیث را به دو دسته عام و خاص تقسیم نموده‌ایم و به بررسی آنها پرداخته‌ایم. در ادامه اقرار و اعتراف علمای اهل سنت درباره غیبت امام عصر مطرح و در انتها نتیجه‌گیری شده است.

بخش سوم درباره اقسام، علل و آثار غیبت است. در این بخش به پاسخ یک سؤال مهم پرداخته شده است و آن این که چرا امام غائب شده و علت و حکمت غیبت آن حضرت چیست؟ در پاسخ به این پرسش، حکمت‌هایی که در روایات از ائمه هدی ذکر شده است را بیان کرده‌ایم. بخش چهارم به فواید غیبت آن حضرت اختصاص دارد. در این بخش به دو بحث پرداخته شده است: اول این که با تکیه بر آیات و روایات اثبات کرده‌ایم که بر ایمان به غیب فوایدی مترتب است و در بحث دوم به ذکر فواید وجود امام غائب پرداخته‌ایم؛ ابتدا فواید عمومی را

بیان داشته‌ایم که تمام جهانیان چه زنده و چه غیرزنده را دربر می‌گیرد و سپس به فواید خصوصی غیبت که تنها مخصوص شیعیان است اشاره کرده‌ایم.

بخش پنجم در رابطه با شبهات و سؤالات مباحث مهدویت است. در این بخش، شبهات را به سه دسته تقسیم کردیم: دسته اول مربوط به عقیده مهدویت و غیبت حضرت است، دسته دوم مربوط به مصداق مهدی است و دسته سوم مربوط به طول عمر آن حضرت می‌باشد.

در مرحله بعد، چگونگی ارتباط با آن حضرت در عصر غیبت مطرح و پاسخ داده شده است و در انتها جمع‌بندی و نتیجه‌گیری نموده‌ایم.

نام و نام خانوادگی
مشاور دوم و امضاء

نام و نام خانوادگی
مشاور اول و امضاء

نام و نام خانوادگی
استاد راهنما و امضاء

هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع اشکالی ندارد

و نشر آن در کشور، به رعایت آیین نامه مربوطه

جامعه المصطفی (ص) العالمیه بستگی دارد.

تقدیم:

این تلاش کوچک و سعی ناچیز را به محضر مبارک قطب عالم امکان، محور دایره عالم وجود، مصلح جهان، منجی عالم بشریت، حضرت بقیة الله الأعظم ارواحنا لتراب مقدمه الفداء و منتظران حقیقی ظهور آن آفتاب ولایت، و کسانی که در زمان غیبتش بر ایمان و عمل صالح پایبند هستند تقدیم می‌کنم.

سپاس:

پس از حمد خداوند و درود و سلام بر محمد و آل محمد، بنا بر قاعده «من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق»، ابتدا از استاد راهنما جناب حجة الاسلام پورسیدآقائی (دام عزه) سپاس‌گذاری می‌کنم. همچنین از استاد مشاور جناب حجة الاسلام مهدی رستم‌نژاد (دامت برکاته) تشکر می‌کنم که با مشاورت و راهنمایی‌های خودشان بنده را یاری نموده‌اند. از تمام مسئولین خصوصاً مدیریت گروه علوم قرآن و حدیث و مدیریت محترم مدرسه عالی امام خمینی، جناب حجة الاسلام سیدسجاد هاشمیان (زیدعزه) که مخلصانه و دل‌سوزانه در فکر حل مشکلات معنوی و علمی طلاب هستند، قدردانی می‌کنم. خداوند همه مسئولین دل‌سوز نظام مقدس، خصوصاً ولیّ امر مسلمین جهان را در سایه ولیّ عصر حفظ و حمایت بفرماید.

فهرست مطالب

.....	فهرست مطالب	أ
.....	مقدمه	٨
.....	طرح و بیان مسئله	٨
.....	سؤال‌های اصلی	٨
.....	سؤال‌های فرعی	٨
.....	اهمیت و ضرورت تحقیق	٩
.....	جنبه‌های جدید	٩
.....	اهداف تحقیق	٩
.....	تبارشناسی	٩
.....	فرضیه تحقیق	١٠
.....	پیش فرض	١٠
.....	روش تحقیق	١٠
.....	پیشینه و تاریخچه	١٠
.....	الف) پیشینه موضوع	١٠
.....	ب) پیشینه تحقیق و آثار موجود	١٢
.....	حدود و قلمرو تحقیق	٢٢

۲۳	مشکلات تحقیق
۲۴	بخش اول: کلیات
۲۵	فصل اول: واژه‌شناسی غیبت
۲۵	۱-۱-۱. معنای لغوی
۲۶	۱-۱-۲. معنای اصطلاحی
۲۹	فصل دوم: جایگاه ایمان به غیبت امام عصر
۳۰	۱-۲-۱. دیدگاه شیعه
۳۰	۱-۲-۲. دیدگاه اهل سنت
۳۲	فصل سوم: اقوال علمای اسلام درباره ولادت امام عصر
۳۲	۱-۳-۱. علمای شیعه
۳۳	۱-۳-۲. علمای اهل سنت
۳۹	فصل چهارم: دیدگاه کلی علمای اسلام درباره غیبت امام عصر
۳۹	۱-۴-۱. دیدگاه شیعه
۴۰	۱-۴-۲. دیدگاه اهل سنت
۴۲	۱-۴-۳. دیدگاه وهابی‌ها
۴۳	۱-۴-۴. دیدگاه منکران امام مهدی
۴۵	۱-۴-۵. نتیجه دیدگاه‌ها
۴۶	بخش دوم: ادله غیبت
۴۸	فصل اول: اثبات اصل غیبت

۴۸	۲-۱-۱. آیات
۴۸	۲-۱-۱-۱. آیاتی که از آنها امکان غیبت استفاده می‌شود
۵۱	۲-۱-۱-۲. آیاتی که بر غیبت اولیا و اوصیا دلالت دارند
۵۴	۲-۱-۲. روایات
۵۸	فصل دوم: اثبات غیبت امام عصر
۵۸	۲-۲-۱. دلایل قرآنی
۵۹	۲-۲-۱-۱. آیاتی که صراحت بر وجود امام عصر دارند
۵۹	یکم: آیات سوره قدر
۶۱	دوم: آیه امامت
۶۷	سوم: آیه اولی الامر
۷۶	چهارم: آیه انذار
۷۹	پنجم: آیات شهادت
۸۲	ششم: آیه صادقین
۸۳	هفتم: آیه هدایت
۸۴	هشتم: آیه نذیر
۸۵	۲-۲-۱-۲. آیاتی که تأویل یا تفسیر به غیبت امام عصر شده‌اند
۸۵	یکم: آیه ۳ سوره بقره
۹۰	دوم: آیه ۲۸ سوره آل عمران
۹۱	سوم: آیه ۲۰ سوره لقمان
۹۳	چهارم: آیه ۳۰ سوره ملک
۹۶	پنجم: آیه ۱۵ و ۱۶ سوره تکویر
۹۷	ششم: آیه ۶۲ سوره نمل

۹۷.....	هفتم: آیه ۸ سوره مدثر.....
۹۸.....	هشتم: آیه ۱۶ سوره حدید.....
۱۰۰.....	۲-۲-۲. دلایل روایی
۱۰۰.....	۲-۲-۱. دسته اول: روایات عام
۱۰۰.....	یکم. حدیث ثقلین.....
۱۰۶.....	دوم. حدیث «من مات...».....
۱۰۹.....	سوم. حدیث «اثنا عشر خلیفه».....
۱۱۳.....	۲-۲-۲. دسته دوم: روایات خاص
۱۱۴.....	یکم. روایاتی که اصل غیبت را بیان می کنند.....
۱۱۶.....	دوم. روایاتی که طولانی بودن غیبت را بیان می کنند.....
۱۱۷.....	سوم. روایاتی که می گویند حضرت دو غیبت دارد.....
۱۱۸.....	چهارم. روایاتی که می گویند حضرت مهدی فرزند امام حسن عسکری است.....
۱۱۸.....	پنجم. روایاتی که می گویند امامان پس از پیامبر دوازده نفر هستند.....
۱۱۹.....	ششم. روایاتی که می گویند آن حضرت نهمین فرزند حسین است.....
۱۱۹.....	هفتم. روایاتی که می گویند غیبت سنت انبیاست.....
۱۲۲.....	۳-۲-۳. اقرار علمای اهل سنت به غیبت امام.....
۱۳۷.....	بخش سوم: غیبت (اقسام، علل و آثار)
۱۳۸.....	فصل اول: اقسام غیبت
۱۳۸.....	۳-۱-۱. غیبت صغرا.....
۱۳۸.....	۳-۱-۲. غیبت کبرا.....
۱۴۱.....	فصل دوم: علل غیبت

۱۴۴.....	بررسی روایات علل و آثار غیبت
۱۵۴.....	علل و آثار غیبت
۱۵۴.....	تفکیک بین علت و اثر
۱۵۵.....	علل غیبت
۱۵۵.....	۱. خوف قتل (حفظ جان)
۱۶۶.....	۲. عدم بیعت امام با ستمگران
۱۷۱.....	۳. کوتاهی شیعه و عدم یاری امام
۱۷۷.....	۴. اجرای سنن الهی
۱۷۹.....	آثار غیبت
۱۷۹.....	۱. امتحان و آزمایش
۱۸۰.....	۲. تمییز و تمحیص (جدا شدن و خالص شدن)
۱۸۳.....	بخش چهارم: فواید غیبت
۱۸۵.....	فصل اول: فایده ایمان و اعتقاد به امام غائب
۱۸۷.....	فصل دوم: فایده وجود امام غائب
۱۸۷.....	۴-۲-۱. فواید عمومی
۱۹۴.....	۴-۲-۲. فواید خصوصی امام غائب
۱۹۶.....	بخش پنجم: پاسخ به شبهات و برخی پرسش‌ها
۱۹۸.....	فصل اول: شبهات
۱۹۸.....	۵-۱-۱. شبهات دسته اول: ریشه و پیشینه عقیده مهدویت

- ۱۹۸..... ۵-۱-۱-۱. شبهه خرافه
- ۲۰۵..... ۵-۱-۱-۲. شبهه اقتباس
- ۲۱۲..... ۵-۱-۱-۳. شبهه سکوت
- ۲۱۹..... ۵-۱-۱-۴. شبهه جعل و ضعف
- ۲۲۲..... ۵-۱-۱-۵. شبهه تعارض
- ۲۲۳..... ۵-۱-۲. شبهات دسته دوم: مصداق مهدی کیست؟
- ۲۲۳..... ۵-۱-۲-۱. آیا مهدی همان عیسی بن مریم است؟
- ۲۲۶..... ۵-۱-۲-۲. آیا اسم پدر حضرت مهدی همان اسم پدر پیامبر است؟
- ۲۳۲..... ۵-۱-۲-۳. مهدی از اولاد امام حسن است یا از اولاد امام حسین؟
- ۲۳۸..... ۵-۱-۳. شبهات دسته سوم: شبهه طول عمر
- ۲۳۸..... ۵-۱-۳-۱. طول عمر در پرتو آیات قرآن کریم:
- ۲۴۰..... ۵-۱-۳-۲. طول عمر از دیدگاه مسائل اعتقادی:
- ۲۴۳..... فصل دوم: پرسش‌ها و پاسخ‌ها
- ۲۴۳..... ۵-۲-۱. سؤال اول: آیا ارتباط با امام عصر در عصر غیبت امکان‌پذیر است؟
- ۲۴۹..... ۵-۲-۲. سؤال دوم: آیا ملاقات در عصر غیبت با حکمت غیبت منافات ندارد؟
- ۲۴۹..... ۵-۲-۳. سؤال سوم: در صورت امکان رؤیت در عصر غیبت کبریا، چه فرقی بین این غیبت با غیبت صغراست؟
- ۲۵۰..... ۵-۲-۴. سؤال چهارم: آیا پذیرفتن امکان ملاقات در عصر غیبت، سبب رواج مدعیان دروغین و عوام‌فریبی نمی‌شود؟
- ۲۵۰..... ۵-۲-۵. سؤال پنجم: آیا می‌توان طبق قاعده سد ذرایع ادعای ملاقات با حضرت را دروغ دانست؟
- ۲۵۰..... ۵-۲-۶. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۲۵۲	خاتمه و تتمه
۲۵۴	پیوست
۲۹۲	چکیده به زبان انگلیسی
۲۹۴	فهرست منابع
۲۹۴	منابع اهل سنت
۳۰۱	منابع شیعه
۳۰۵	دیگر منابع
۳۰۶	نشریات

مقدمه

طرح و بیان مسئله

غیبت امام عصر نزد شیعه، به منزله رخدادی قابل توجه در مسیر امامت از اهمیت فراوانی برخوردار است. این موضوع در محدوده تفکر شیعی باقی نمانده و همچون اصل مهدویت و بسیاری از فروع آن، در میان اهل سنت نیز مورد بحث و تحقیق قرار گرفته است. تحقیق حاضر به بررسی دیدگاه شیعه و سنی در این باره می پردازد.

سؤال‌های اصلی

۱. دیدگاه شیعه و سنی درباره غیبت امام عصر چیست؟
۲. آیا اثبات اصل غیبت، از قرآن و سنت ممکن است؟
۳. آیا غیبت امام عصر، از قرآن و سنت قابل اثبات هست؟

سؤال‌های فرعی

۱. علت غیبت امام عصر چیست؟
۲. فواید امام غائب کدام است؟
۳. عقیده به غیبت چه تأثیری بر ما دارد؟

اهمیت و ضرورت تحقیق

با توجه به غیبت حضرت مهدی و پیدایش شبهات فراوان در میان شیعیان و غیرشیعیان، اذهان نسل جوان در همه جا از جمله در منطقه ما (پاکستان) نسبت به این مسئله مشوش شده است. در نتیجه تحقیقی جامع که با استفاده از قرآن و سنت به نقد و بررسی این پرسش‌ها و شبهات بپردازد، امری ضروری به نظر می‌رسد.

جنبه‌های جدید

پیدایش پرسش‌های جدید و بی‌پاسخ در عرصه مباحث مهدویت، تلاشی جدی را می‌طلبد تا تحقیقی جدید در این راستا سامان یابد. با توجه به موقعیت خاص پاکستان و افکار آن مرز و بوم، نگاهی نو به این مسئله می‌تواند از تمایزات این تحقیق با تحقیقات مشابه باشد.

اهداف تحقیق

۱. آشنایی با دیدگاه شیعه و سنتی، درباره غیبت امام عصر؛
۲. بررسی و نقد دیدگاه انحرافی درباره غیبت امام عصر؛
۳. اثبات وجود و غیبت امام عصر از منظر فریقین با استفاده از قرآن و سنت؛
۴. تبیین نقش امام عصر در رهبری جامعه در زمان غیبت؛
۵. آگاهی از فلسفه غیبت؛
۶. پی بردن به عوامل اصلی غیبت؛
۷. پاسخ به شبهات مهدویت.

تبارشناسی

موضوع این تحقیق در علوم قرآن و حدیث، در مبحث «بررسی روایات تفسیری» مورد بررسی قرار می‌گیرد.

فرضیه تحقیق

۱. غیبت حضرت مهدی، براساس آیات و روایات متعددی نزد شیعه و اهل سنت قابل اثبات است.
۲. ادله عقلی و نقلی متعددی در زمینه غیبت حضرت مهدی و فلسفه آن وجود دارد.
۳. اعتقاد شیعه به غیبت امام عصر سرانجام به ظهور می‌انجامد.

پیش فرض

امامت و عصمت آن حضرت نزد عموم شیعه و بعضی از اهل سنت ثابت شده است و این مسئله در این تحقیق به عنوان پیش فرض پذیرفته شده است.

روش تحقیق

این پژوهش که به روش مطالعه‌ای و کتابخانه‌ای انجام شده است، از کتب معتبر و در مواردی از مقالات و نرم‌افزارها استفاده شده است و مراحل زیر را دربر دارد: منبع‌شناسی، مطلب‌شناسی، فیش‌برداری، تبیین و توضیح، استنتاج، تنظیم نهایی.

پیشینه و تاریخچه

الف) پیشینه موضوع

اهمیت غیبت امام عصر به قدری است که پیامبر عظیم‌الشان اسلام، در همان آغاز اسلام مردم را به این موضوع متوجه ساختند. روایات وارده از پیامبر اسلام درباره غیبت امام عصر، شاهی بر این ادعاست. پس از پیامبر، این مسئله توسط امامان معصوم، حاکمان وقت و عموم مسلمانان، پی گرفته شد که روایات وارده از ائمه هدی در کتب فریقین و وقایع تاریخی دلایلی روشن بر این حقیقتند. در این جا از باب نمونه دو روایت را از هردو فرقه بیان می‌کنیم:

اهل تشیع:

رسول خدا فرمود:

«قائم از فرزندان من است. نامش نام من و کنیه‌اش کنیه من است. خویش خوی من و رفتارش رفتار من خواهد بود. مردم را بر کیش و آیین من وادار می‌کند و به کتاب خدا دعوت می‌نماید. هرکس او را اطاعت کند مرا اطاعت کرده و هرکس از وی نافرمانی کند مرا عصیان کرده است. هرکس در زمان غیبت منکرش شود مرا انکار کرده و هرکه تکذیبش کند مرا تکذیب و هرکه تصدیقش نماید مرا تصدیق نموده است. از تکذیب کنندگان وی و کسانی که گفتار مرا درباره او انکار نمایند و اتم را گمراه کنند، نزد خدا شکایت خواهم کرد. و ستم‌کاران به زودی بازگشت و عاقبت کار خویش را مشاهده خواهند نمود.»^۱

اهل سنت:

شبهه روایت فوق در منابع اهل سنت حتی در برخی از کتب صحاح سسته وارد شده است، هرچند عبارت «تكون له غيبة و حيرة يضل فيها الامم» را صحیح بخاری و مسلم و مسند احمد نیآورده‌اند ولی در *فرائد السمطين* تمام حدیث برابر با آنچه در منابع شیعه آمده نقل شده است.

رسول خدا فرمود:

«مهدی از دودمان من است. نامش نام من و کنیه‌اش کنیه من است. شبیه‌ترین مردم از نظر خلق و خُلق به من است. او دارای غیبتی است و حیرتی برای مردم. زمین را پر از عدل سازد، چنانچه از ظلم و جور پر شده باشد.»^۲

۱. کمال الدین، ج ۱، ص ۲۰؛ شیخ طوسی، الغیبة، در ابواب مختلف؛ بحار الانوار، ج ۵۱، ص ۷۳؛ اثبات الهداة، ج ۶، ص ۲۲۹.

۲. فرائد السمطين، ج ۲، ص ۳۳۵.

ب) پیشینه تحقیق و آثار موجود

اهمیت موضوع غیبت در تاریخ شیعه موجب شد تا کتاب‌های فراوانی در این باره نوشته شود. کتاب‌های روایی خاص و نیز کتاب‌های روایی عام که در این موضوع تدوین شده است در تاریخ حدیث شیعه و سنی فراوان است. برخی از کتاب‌های مهمی که به بحث غیبت پرداخته‌اند، عبارتند از:

۱. در مکتب تشیع

در نگاهی کلی می‌توان کتاب‌هایی را که درباره موضوع غیبت نگاشته شده است را به لحاظ تاریخ نگارش آنها به سه گروه تقسیم کرد:

یکم. کتاب‌هایی که در طول زندگی یازده امام تا هنگام شهادت امام عسکری (۲۶۰ قمری) نوشته شده است.

دوم. کتاب‌هایی که در فاصله غیبت صغرا و کبرا (۲۶۰ تا ۳۲۹ قمری) نوشته شده‌اند.

سوم. کتاب‌هایی که از آغاز غیبت کبرا (پس از ۳۲۹ قمری) تاکنون نگارش یافته‌اند.

۱. کتاب‌هایی که در موضوع غیبت، پیش از سال ۲۶۰ قمری نوشته شده است:

اصحاب و شاگردان ائمه در طول زندگی یازده امام در حدود ۴۰۰ کتاب نوشته‌اند که به «اصول اربعمئه» مشهورند. این اصول و نوشته‌ها در قرون بعدی (چهارم و پنجم)، اساس جوامع روایی شیعه را تشکیل می‌دادند. در برخی از این آثار و نوشته‌ها با نقل احادیث از پیامبر و امامان پیرامون غیبت امام مهدی بحث و گفت‌وگو شده است. برای نمونه از کتاب‌های امامیه می‌توان به دو کتاب *الملاحم و القائم* از علی بن مهزیار^۱ (وکیل امام نهم و دهم) و *المشیخه* از حسن بن محبوب^۲ (۲۲۴ قمری) و کتاب *الغیبه* اثر ابوالفضل ناشری اسدی (درگذشته حدود ۲۲۰ قمری) و

۱. رجال نجاشی، ص ۱۹۱؛ شیخ طوسی، الفهرست، ص ۲۲۶.

۲. دکتر جاسم حسین، تاریخ سیاسی غیبت امام دوازدهم، ص ۲۳.